

Hukugyň ýokardalygy Global indeksi, adam we syýasat

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Hukugyň ýokardalygy Global indeksi, adam we syýasat HUKUGYŇ
ÝOKARDALYGY GLOBAL INDEKSI, ADAM WE SYÝASAT

Hukugyň ýokardalygy prinsipiniň dünýä derejesinde kämilleşdirilmegi üçin iş alyp barýan Bütindünýä Adalat maksatnamasy («The World Justice Project» – WJP) her ýyl «Bütindünýä hukugynyň ýokardalygy global indeksini» mälim edýär.

Agzalan indekse laýyklykda birinji onluga girýän ýurtlar şular: Daniýa, Norwegiýa, Finlandiya, Şwesiýa, Germaniya, Gollandiýa, Täze Zelandiýa, Lýuksemburg, Awstriýa, Irlandiya. Gürrüni gidýän indeksi öwrenenimizde 139 ýurduň arasynda meňzeş syýasy ulgamlara eýe ýurtlaryň sanawda biri-birinden diýseň tapawutly orunlarda ýerleşendigini görýärис.

Birmeňzeş syýasy ulgamlar diýmek bilen köpcülikleýin parlamentar demokratiýa bilen dolandyrylyan, adam hukuklaryna we azatlyklaryna degişli kada-kanunlara konstitusiýalarynda ýer beren we strukturalaryň özbaşdaklygy prinsipini öne tutýan ýurtlary göz öňüne tutýaryn.

Birmeňzeş syýasy ulgamlara eýe ýurtlarda esasy hak-hukuklar we azatlyklar bilen adalata degişli meseleler biri-birinden diýseň tapawutly ýola goýlupdyr.

Eýsem «birmeňzeş syýasy ulgama eýe ýurtlar nädip praktikada ep-esli möçberde biri-birinden tapawutlanýar?»

Hawa, syýasat pelsepesiniň klassyky jedelli temalarynyň birem «Kim dolandyrmaly?» soragynyň biziň günlerimizde güýjuni ep-esli ýitirendigini aýdyp bolar. Şonsuzam XX asyryň iň täsirli filosoflaryndan Popperiň özem «Kim dolandyrmaly?» soragynyň özünü ýalňyş hasaplapdyr, gürrüni gidýän soragyň ýerine, «Eýse ahlak taýdan ikelläp goldap boljak artykmaçlyklara eýe dolandyryş formasy barmy?» soragyna jogap gözlemegimizi maslahat beripdi.

Diňe «Dünýä hukugynyň ýokardalygy global indeksindäki» sanawlaryň özem bize diňe döwlet edaralaşma formasyna üns bermegimiziň meselelerimizi çözmeýändigini görkezýär.

Elbetde, döwletiň edaralaşma formasyna üns bermeli, ýöne diňe bu ýeterlik bolanok. Belki-de, «Kim dolandyrmaly?» soragynyň üstünde biziň günlerimizde-de pikir alyşmagymyz gerekdir.

Eger pikir alyşmaýan bolsak, munuň sebäplerinden biri ýolbaşçynyň «halkyň eradasynyň» miwesidigi düşünjesine gözümüz öwrenißen bolmagy mümkün.

«Halkyň eradası» häzirkizaman döwletinde dolandyryşyň kesgitleyjisi ýagdaýyna gelipdir, munuň hiç hili ýalňyş ýeri ýok.

Soragymyzy gaýtadan soralyň: «Nädip birmeňzeş syýasy sistemalara eýe ýurtlar praktolada biri-birinden ep-esli tapawutlanýar?»

Diýmek, syýasat diýyän zadymyz syýasatyň aktory bolan adamyň edýän işlerinden garaşsyz däl. Haýsy syýasy sistema bolsa bolsun, syýasatyň obýekti adam. Adamyň edýän işi-de gymmatlyklar tarapyndan dolandyrylyar. Göräýmäge, syýasatyň gymmatlyklar bilen ep-esli möçberde gatnaşygy bar. Gadymy grek akyldarlaryndan Aristotel syýasat pelsepesi boýunça pikirlerini orta atanda, adalat (dikaiosyne) we doğrulyk (aletheia) düşunjelerine ünsi çekipdi. Onuň pikiriçe adamyň

adam şekilli ýaşap biljek döwleti diňe gürrüňi edilen prinsiplere esaslanýan syýasy düşünje bilen mümkün bolup bilerdi.

Arostoteliň gözünde azat adamlaryň ýaşamaga mynasyp ýaşaýsy bilelikde gurma tagallasy bolan syýasat – belli biriniň, gatlagyň, topbagyň bähbitlerini arama ýa-da özünden däle höküm etme meselesine degişli praktika däldi.

Aristoteliň gözünde syýasat bir döwletde bile ýaşaýan ildeşleriň ýaşamaga mynasyp ýaşaýsy söz, ynandyrma, gepleme, jedelleşme-pikir alyşma ýoly bilen bilelikde gurma tagallasydy. Has takygy Aristotel dolandyryş formasyny «gowy» ýa-da «erbet» hökmünde toparlara bölende ýolbaşçylaryň edýän işlerine göz öňüne tutýardы.

Adalaty we jemgyýetiniň umumy peýdasyny araýan islendik dolandyryş formasy ha ol ýeke adamyň bolsun, ha-da köpçüligiň agalygy bolsun, tapawudy ýok, Aristoteliň pikiriçe «gowudy».

Eger Aristoteliň perspektiwasyndan biziň döwrümiziň syýasy sistemalarynyna baha bermeli bolsa, haýsy syýasy sistema bolanda-da, ady agzalan syýasy sistemany dolandyrýanlaryň edýän işini kesitleýän gymmatlyklardan garaşsyz «gowy» ýa-da «erbet» hökmünde baha berip bilmeris.

Dr. Umut HAJYFEWZIOGLY.

Duşenbe, 07.02.2022 ý. Publisistika